

Т.О. Петрова, старший викладач
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва
Україна

Термінологічна лексикографія в навчальному процесі аграрних ВНЗ

Термінологічна лексикографія є одним із перспективних напрямів розвитку української лінгводидактики. Термінологічні галузеві словники в навчальному процесі здебільшого використовують як довідкові джерела або для перекладання фахових термінів чи текстів іноземною мовою (переважно з російської мови або навпаки), а також укладання термінологічного словника-мінімуму фахової лексики (з майбутнього фаху). Призначення термінологічних лексикографічних праць як навчальних видань для студентів ВНЗ аграрного напрямку спеціально не вивчалися. Це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Термінологія є надзвичайно динамічним шаром лексики, 90 % нових слів становлять терміни. Як відомо, якщо спеціаліст із будь-якої галузі володіє 2 000 найчастотніших термінів зі своєї спеціальності, то він зрозуміє на 90 % будь-який науковий текст із цієї сфери знань. За статистичними даними мовознавців, лише в хімії використовують 2 млн термінів. Сьогодні ж учорашні школярі, тобто студенти перших курсів, не мають досвіду роботи зі словниками, авторитетною для них є загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія «Вікіпедія», що не є перевіреною авторитетним джерелом, а насамперед не є лексикографічним джерелом. Тому роль термінологічних словників як джерела збагачення лексичного запасу майбутніх фахівців є вирішальною і недооціненою в аграрних ВНЗ.

У наукових працях кінця ХХ ст. як абсолютні синоніми вживають терміни *термінологічна лексикографія*, *термінографія* і *спеціальна лексикографія*, які функціонують на позначення: 1) особливої галузі лексикографії, що розробляється об'єднаними зусиллями лінгвістів-лексикографів та спеціалістів з тієї чи іншої окремо взятої галузі науки, для якої укладаються термінологічні словники; 2) теорії та практики складання спеціальних термінологічних словників; 3) комплексної дисципліни, що об'єднує і термінознавство як науку про терміни, і лексикографію як мистецтво створення словників; 4) сукупності галузевих словників певної мови; 5) сукупності словників окремої галузі знання тощо [1, с. 5; 2, с. 6].

За роки незалежності в Україні укладено понад 200 одно-, дво- та багатомовних фахових словників нормалізованих і нових терміносистем. Більшість з них створено науковцями та спеціалістами українських навчальних

та науково-дослідних закладів. Будь-який термінологічний словник є навчальною лексикографією, тобто навчальним виданням. Науковці звертають увагу, що вагоме місце в сучасній термінографії займає навчальна термінологічна лексикографія, яка нараховує більше 80 навчальних галузевих словників із різних наукових напрямів, і зазначають, що «Вони покликані забезпечити комплексне знання термінології обраного фаху, вироблення у студентів загальних уявлень про термін, шляхи та способи термінотворення, набуття вмінь та практичних навичок грамотного й доречного терміновживання ...» [4, с. 12].

Термінологічні словники характеризуються видовою розгалуженістю. О. Іванова виділяє сім специфічних ознак термінологічних словників, які створюють основу класифікаційної системи: 1) **тематичний обсяг** – *поліфункціональні, багатогалузеві, галузеві, вузькогалузеві*; 2) **спосіб семантизації та призначення словника** – *тлумачні, перекладні, тлумачно-перекладні, навчальні, енциклопедичні* (довідники, енциклопедії, енциклопедичні словники, ілюстративні словники), *інформаційні* (класифікатори, рубрикатори, дескрипторні, словники частотні); 3) **функція словника** – *інвентаризаційні й нормативні*; 4) **аспектна орієнтація** – *словник термінів* (словник нових термінів), *словник номенклатурних одиниць, словник терміноелементів, орфографічний словник термінів, фразеологічний словник*; 5) **обсяг словника** – *повний, короткий, словник-мінімум*; 6) **порядок розміщення лексичного матеріалу** – *формальний* (алфавітні, алфавітно-гніздові), *тематичний* (тематично-алфавітні, ідеографічні); 7) **носії інформації** – *електронні й паперові словники* [3, с. 90-94].

Зауважимо, що сучасні терміносистеми галузей аграрного напрямку або знаходять своє відображення у словниках на потребу дня – перекладних полігалузевих із неповним їх описом (наприклад, «Російсько-український словник наукової термінології : Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос» (1998), «Російсько-український політехнічний словник» (2002)), або не отримують термінографічного опису взагалі, тобто зовсім не забезпечені словниками, що надзвичайно ускладнює вивчення базових термінопонять фаху. На початку XXI ст. завдяки невтомній праці термінографів вийшли у світ такі роботи: «Тлумачний словник із загального землеробства. навч. посібник», за реда. В.П. Гудзя (2005); «Земельні відносини в Україні : Термінологічний словник» (2002); «Словник основних термінів землевпорядкування та кадастру», О. М. Тур, Л. В. Туровська (2012); «Українська енциклопедія лісівництва : в 2 т., відпов. ред. С.А. Генсірук (Т. 1 — 1999, Т. 2 — 2007)»; «Лісові меліорації : термінологічний словник», Г. Б. Гладун (2003, 2008); «Словник-довідник з агроєкології», за ред. О. І. Фурдичка (2007). Останнім часом усе більшого використання набувають електронні словники як аналоги традиційних книжкових термінологічних словників, що роблять можливим зберегти в пам'яті значний обсяг матеріалу, швидко знаходити потрібну інформацію й подавати її на екрані в зручному для користувача вигляді. Корисним джерелом буде для студентів аграрних ВНЗ «Словопедія. Універсальний словник-енциклопедія».

Термінологічний словник покликаний показати ступінь розвитку відповідної галузі знань і її термінології на час його укладання. Робота зі словником у процесі вивчення галузевої термінології забезпечує: насамперед вивчення термінографічних видань; аналіз їх макроструктури (будови) й мікроструктури – термінологічної статті (заголовного терміна).

Студенти ВНЗ під час навчання української мови повинні не тільки поглибити базові теоретичні знання, а й виробити навички практичної діяльності за фахом. Ґрунтовне володіння поняттєво-термінологічним апаратом є особливо важливим для здобуття майбутньої професії і успішної трудової діяльності. Підґрунтям оволодіння базовими професійними знаннями є вивчення термінології галузі. Аграрний напрям професійної підготовки потребує знання загальнонаукової, міжгалузевої і вузькогалузевої лексики. Передусім її засвоєння здійснюється в процесі вивчення фахових дисциплін. Проте в курсі «Українська мова професійного спрямування» необхідно зосереджуватися не лише на поясненні значень термінів, а й репрезентації термінології певної галузі за допомогою спеціальних словників як поняттєвої системи, якій властиві всі лексико-семантичні явища: полісемія (внутрішньосистемна, міжсистемна), синонімія (однослівних успадкованих одиниць, запозичених; багатослівних різних типів конструкцій), антонімія (однослівних успадкованих українських одиниць, запозичених; багатослівних), гіперо-гіпонімія (родо-видові відношення – однослівних загальнонавчаних, загальнонаукових і вузькогалузових термінів; багатослівних одиниць різних моделей тощо). Крім того, різні типи термінологічних словників містять інформацію про сучасні норми в термінології: наголошування (*аґронóмія, сільськогосподáрський, листкóвий*), граматичні (*соняшник, -а* (одна рослина) і *-у* (збірне)), словотвірні (*ґрунтотві́рний, кольматува́льні наса́дження, пані́вні рослини*) тощо.

Доцільність засвоєння студентами аграрних ВНЗ спеціальної термінології завдяки термінологічній лексикографії і розуміння системної організації галузевої лексики, з'ясування джерел і шляхів її формування, способів творення термінологічних одиниць, а також знання термінологічних норм, обґрунтовуються основною дидактичною метою – формуванням професіонала, здатного не лише якісно виконувати службові обов'язки, а й спроможного науково мислити, спиратися на традиції і творчо продовжувати наукові теорії, теоретичним підґрунтям яких є комплексні знання спеціальної термінології.

Список використаних джерел:

1. Гринев С. В. Введение в терминологическую лексикографию: учеб. пособие / С. В. Гринев. — М., 1986. — 103 с.
2. Дубичинский В. В. Терминографическая проблематика / В. В. Дубичинский // Сучасні проблеми термінології та термінографії: тези доп. міжнар. наук. конф. — К., 2000. — С. 6–8.
3. Іванова О. Термінологічні словники : класифікаційні ознаки / О. Іванова // Українська мова. — К., 2006. — № 4. — С. 84–94.
4. Симоненко Л. О. Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність :

зб. наук. пр. / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. — К. : КНЕУ, 2009. —
Вип. VIII. — С. 9-15.